

3 จารย์น้อย เป็นคฤหัสถ์ผู้ช่วยชาวอำเภอพนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด
(ไพโรจน์ สโมสร, 2532, หน้า 142)

3. จังหวัดมหาสารคาม

3.1 วัดโพธาราม

3.1.1 ประวัติวัด

วัดโพธาราม ตั้งอยู่ที่บ้านดงบัง ตำบลดงบัง อำเภอนาคู จังหวัดมหาสารคาม
สังกัดคณะสงฆ์ภิกษุ มีเนื้อที่ 6 ไร่ 2 งาน 6 ตารางวา

วัดโพธาราม เป็นวัดเก่าแก่ สร้างในสมัยรัชกาลที่ 3 โดยชาวลาวที่อพยพมาจากเวียงจันทน์ บ้านดงบังตั้งอยู่บนเนินสูงล้อมรอบด้วยป่าไม้หนาที่บึงเรียกว่า "ดงบัง" ประชากรเป็นชาวไทย-ลาว ตั้งบ้านครั้งแรกที่บ้านแก่น้อย โดยตั้งพร้อมกับบ้านตาบา เขตอำเภอปทุมรัตน์ บริเวณที่ตั้งบ้านดงบัง สันนิษฐานว่าเป็นเมืองขอมเก่า เนื่องจากมีคูน้ำล้อมรอบ มีแท่งศิลาแลงและขุดได้ไหโบราณ กระปุกรูปช้าง และโครงกระดูกจำนวนมาก (วิโรฒ ศรีสุโร, 2536, หน้า 283)

วัดโพธารามจากประวัติวัดที่ราชอาณาจักรเล่ม 12 ระบุว่า สร้างเมื่อ พ.ศ. 2343 ชาวลาวเรียกชื่อว่า "วัดบ้านดงบัง" เป็นวัดเก่าแก่ มีหอพระไตรปิฎกอยู่กลางน้ำ อยู่ทางทิศเหนือของวัด ซึ่งไม่ปรากฏหลักฐานว่าสร้างตั้งแต่เมื่อใด ใครเป็นผู้สร้าง หอพระไตรปิฎกนี้จารึกด้วยอักษรลาวและอักษรขอม วัดโพธารามได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อวันที่ 16 กรกฎาคม พ.ศ. 2451 เขตวิสุงคามสีมากว้าง 14 เมตร

วัดโพธาราม สมัยก่อนมีชื่อว่า "วัดโพธิ์ทอง" ต่อมาเมื่อ พ.ศ. 2485 ได้เปลี่ยนชื่อเป็นวัดโพธาราม หอพระไตรปิฎกตั้งอยู่กลางสระน้ำ ต่อมาได้สร้างสิมบกขึ้นในสมัยพระครูจันดีรูปที่ 4 เป็นเจ้าอาวาส ของวัดโพธาราม (สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2551, หน้า 40-41)

3.1.2 รูปแบบสิม

เป็นสิมที่บนพื้นบ้านบริสุทธิ์ สร้างด้วยอิฐถือปูน แบบมีเสารับปีกนก สิมสร้างในปี พ.ศ. 2451 กว้าง 14 เมตร ยาว 20 เมตร สร้างตามแนวแกนทิศตะวันออก-ตะวันตก บันไดขึ้นทางด้านเดียว ทางทิศตะวันออก ส่วนฐานยกตั้งบนฐานประทักษิณยกสูงโดยรอบ เป็นฐานแอ่นชันแบบปากพาน เสานางเรียงไม้เป็นเหลี่ยมรับชายคาปีกนกโดยรอบ ผนังโบสถ์ 4 ด้าน แบ่งเป็นช่องได้ 10 ช่อง อยู่ทางด้านผนังด้านละ 3 ช่อง อยู่ทางด้านผนังหุ้มกลองด้านละ 2 ช่อง ผนังแต่ละช่องมีหน้าต่าง 1 ช่อง ด้านหน้าสร้างเพิงคุ้มบันไดนาค ส่วนหลังคาโครงสร้างทรงจั่ว มีโถง ลายอง

หางหงส์รูปนาค สันหลังคาประดับช่อฟ้า มีดันทรงคาปีกนกลาดลง 2 ชั้น ปีกนกแผ่กว้างและลดลงต่ำกันแดดฝน ป้านลมเป็นไม้แกะสลัก



ภาพที่ 3-64 สิมวัดโพธาราม

3.1.3 ตำแหน่งและเรื่องราวของstupdam

stupdam วัดโพธารามปรากฏอยู่บนพื้นผนังทั้งภายในและภายนอก เต็มระนาบของพื้นผนังทุกด้าน พื้นผนังที่รองรับstupdam เป็นการเตรียมขึ้นแบบธรรมดา ไม่มีการลั้ดพื้นเหมือนภาพเขียนที่พบเห็นกันในอีสาน โดยเฉพาะแถบอีสานกลาง

3.1.3.1 ผนังด้านนอก

- ทิศเหนือ

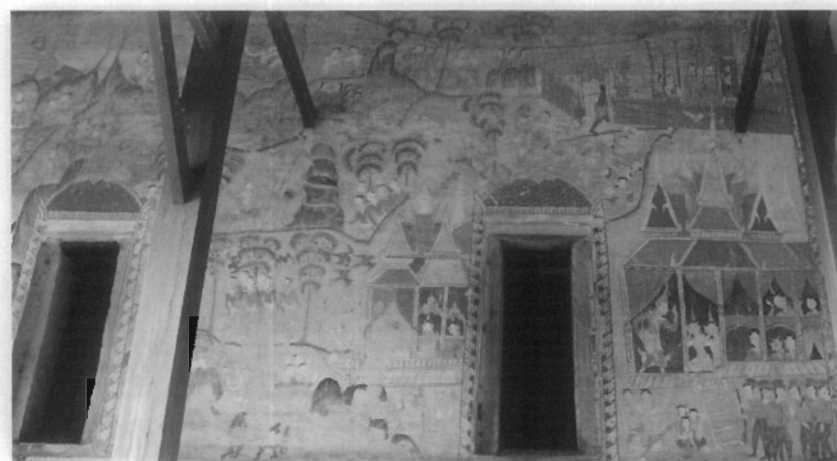
ปรากฏเรื่องเวสสันดรชาดก ฉายาของผนังเป็นปราสาทของเมืองสิวีราชบุรี ตอนบนด้านขวาเป็นภาพยักษ์ ตรงกลางเป็นลักษณะปราสาท มีประเพณีสดสง ประเพณีลงช่วง การละเล่นดนตรี ฟ้อนรำ พิธีศพ ภาพอาคารบ้านเรือน ส่วนด้านล่างเป็นวิถีชีวิตชาวบ้าน



ภาพที่ 3-65 ตู้ประดับด้านทิศเหนือ

- ทิศใต้

พบวรรณกรรมเรื่องสินไซ เล่าเรื่องจากขวาไปซ้าย ปรากฏตอนเมือง
เปงจาลของท้าวสุคราฐ ตอนยักษ์ลักนางสุมณฑา ท้าวสุคราฐได้ลูกสาวนันทเศรษฐี แม่สินไซถูกขับ
ออกจากเมืองพร้อมลูก ภาพสินไซ สีโห พากุมารเดินป่าไปตามหาอา ภาพสินไซปราบงูชวง
หกกุมารรอที่ฝั่งน้ำ ภาพสินไซปราบช้างที่ด่านช้าง สินไซพบต้นนารีผลแล้วแย่งกันกับวิทยาธร
สินไซกับนางกนิรี สินไซยิงนกยักษ์ สินไซพบนางสุมณฑา สินไซรบยักษ์และบริวาร สินไซรบกับนาค
สินไซสังฆอนยักษ์ นอกจากนี้ยังปรากฏภาพปราสาทราชวัง และเหล่าทหารประกอบในฉากด้วย



ภาพที่ 3-66 ตู้ประดับด้านทิศใต้

- ทิศตะวันออก

พบเรื่องพระเวสสันดรชาดก และนรกภูมิจากเรื่องพระมาลัย เนื้อขอบประตูเป็นศาลาที่ประทับของพระมาลัย ด้านขวามีภาพเหล่าเทพบุตรเทพธิดามาไหว้เจดีย์จุฬามณี ด้านซ้ายเป็นขบวนช้างที่ไปรับเสด็จพระเวสสันดรและพระนางมัทรีเข้าเมือง ด้านบนขวาของประตูเป็นภาพราหูอมจันทร์ ด้านซ้ายของประตูเป็นภาพศาลาไถ่สวนในนรก ภาพกระทะทองแดง และภาพชายโอบกอดหญิงสาว



ภาพที่ 3-67 สุนัขด้านทิศตะวันออก

- ทิศตะวันตก

ผนังด้านซ้ายปรากฏภาพพุทธประวัติด้านบนสุด เป็นตอนเจ้าชายสิทธัตถะเสด็จถึงแม่น้ำอโนมา ทรงตัดพระโมฬีด้วยพระขรรค์ ถัดลงมาเป็นภาพตอนมารมัจฉา ตรงกลางเป็นภาพพระแม่ธรณีบีบมวยผม ด้านล่างเป็นกองทัพยักษ์ และวิถีชีวิตชาวบ้านกำลังทอดแหหาปลาในสระน้ำ ผนังด้านบนตอนตรัสรู้เป็นพระพุทธรูป ประทับนั่งใต้ต้นโพธิ์ ทรงเสวยวิมุกตีกุหลาบ เหล่าเทวดาและพระอินทร์มาเฝ้าชื่นชมพระบารมี ด้านขวาล่างตอนเสด็จประพาสอุททยาน พบนิมิต 4 ประการ ที่ทำให้ตัดสินพระทัยออกบวช ได้แก่ คนแก่ คนป่วย คนตาย และนักบวช จึงเสด็จออกจากวังเพื่อไปบวช และด้านล่างเป็นภาพชาวบ้านกำลังทำนา



ภาพที่ 3-68 สูปแต้มด้านทิศตะวันตก

3.1.3.2 ผนังด้านใน

- ทิศเหนือ

ผนังซ้ายพบภาพเวสสันดรชาดก ตอนนางมัทรีเดินป่า หาเก็บผลไม้ พระอินทร์แปลงตัวลงมาขอนางมัทรี ผนังขวาพระฤาษีให้สร้อยประคำชุก ตรงกลางชุกเข้าไปป่า หิมพานต์นอนบนต้นไม้ ชุกนอนท้องแตกตาย และเผาศพชุก ถัดลงมาตอนทานลูก



ภาพที่ 3-69 สูปแต้มด้านในฝั่งทิศเหนือ

- ทิศใต้

ผนังขวามือติดพระประธาน ภาพพุทธประวัติตอนปรินิพพาน เป็นรูปพระศพออยู่ในโลงแบบอีสาน มีวงมหรสพเป็นวงปี่พาทย์บรรเลงพร้อมการแสดงฟ้อนรำ ตรงกลางพระพุทธรูปเจ้าฉันพระกระยาหารมื้อสุดท้ายที่นายจุนทะนำมาถวายแล้วทรงประชน อาเจียนเป็นโลหิต ด้านซ้ายบนพบภาพนกยักษ์ ถัดลงมาเป็นภาพพระพุทธรูปเจ้าทรงน้ำครั้งสุดท้ายที่ถูกกฏนทีและประทานผ้าสังฆาฏิให้พระจุนท์เถระลาดบนแผ่นหินเพื่อจะได้ไถยาสน์ ล่างสุดเป็นปราสาทของพระอินทร์ พร้อมเหล่าทหาร



ภาพที่ 3-70 รูปเต็มด้านในฝั่งทิศใต้

- ทิศตะวันออก

ด้านบนขวาพบภาพพระมาลัยขนาดใหญ่ มีชาวบ้านมาเข้าเฝ้า ถัดลงมา เป็นภาพชาวบ้านทำการค้าขายแลกเปลี่ยนของ เช่น เลื้อผ้า บรรยากาศคล้ายตลาด



ภาพที่ 3-71 รูปแต้มด้านในฝั่งทิศตะวันออก

- ทิศตะวันตก

ด้านบนสุดเป็นภาพรามสูรย์เหาะไล่นางเมขลา ตรงกลางเป็นเจดีย์จุฬามณี
ด้านขวามือเป็นรูปอดีตพระพุทธเจ้า 2 พระองค์ และรูปสัตว์ ช้าง สิง นก



ภาพที่ 3-72 รูปแต้มด้านในฝั่งทิศตะวันตก

3.1.4 เทคนิคและกลวิธี

3.1.4.1 องค์ประกอบศิลป์

องค์ประกอบภาพทั้งหมดจะอยู่เหนือขอบหน้าต่างด้านรีของตัวอาคาร สูงจากพื้นลิ้ม 1 เมตร 70 เซนติเมตร มีขอบลายหน้ากระดานเป็นกรอบภาพ เฉพาะส่วนล่างขององค์ประกอบภาพ มีลักษณะคล้ายแผ่นผ้าพระเวศที่นำมาประดับบนฝาผนังทุกด้าน ช่างแต้มเขียนภาพให้เกิดความวิจิตรตามกำลังความสามารถและความคิดของพุทธศาสนิกชนที่อยู่ห่างไกลจากสังคมเมือง สูปแต้มบนผนังด้านรีแบ่งออกเป็น 3 ห้องภาพ แต่ละห้องคั่นด้วยเสาไม้ เสาไม้ 2 เสาเปรียบเหมือนสินเทาคั่นห้องภาพทั้ง 3

3.1.4.2 สี

สีที่ใช้ประกอบด้วย สีเทาคราม คราม ขาว ดินแดง เขียว โดยสีส่วนรวมผนังด้านรีขวามือพระประธานมีบรรยากาศเป็นสีน้ำตาลเหลือง สีที่เด่นมากคือสีดินแดงผสมเหลืองอันเป็นสีที่ใช้เป็นสรวงจิตรของพระพุทธรูปเจ้ารวมถึงพระสาวกซึ่งมีอยู่แทบจะทุกฉากทุกองค์ประกอบภาพ การระบายสีช่างแต้มพยายามระบายให้เกิดมีน้ำหนักร่อนแก่

3.1.4.3 เส้น

ส่วนใหญ่ใช้การตัดเส้นด้วยสีเข้ม ตามลักษณะรูปแต้มพื้นบ้านทั่วไป

3.1.4.4 ช่างแต้ม

1. ช่างจารย์ชาลาย เป็นชาวนานางบง
2. ช่างสิงห์ เป็นชาวนานางบง

3.2 วัดป่าไร่

3.2.1 ประวัติวัด

วัดป่าไร่ ตั้งอยู่ที่บ้านหนองพอก หมู่ที่ 5 ตำบลดงบัง อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม มีพื้นที่ 1 ไร่ 3 งาน 60 ตารางวา โดยขึ้นทะเบียนโบราณสถานในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 110 ตอนที่ 217 เมื่อวันที่ 22 ธันวาคม พ.ศ. 2536

ตามหลักฐานแล้ววัดป่าไร่เป็นวัดเก่าแก่โบราณสร้างขึ้นในราว พ.ศ. 2224 ในสมัยพระอริการเหว เป็นเจ้าอาวาส ชื่อเดิมว่า “วัดบ้านหนองพอก” ต่อมาภายหลังในราวปี พ.ศ. 2485 ได้เปลี่ยนชื่อเป็น “วัดป่าไร่” และใช้มาจนถึงปัจจุบันนี้

วัดนี้เป็นวัดเก่าแก่ ประชาชนที่อพยพมาจากเมืองสุวรรณภูมิ ได้เห็นพื้นที่นี้มีความอุดมสมบูรณ์ดีจึงได้ตั้งเป็นหมู่บ้านขึ้นที่นี่ แต่เดิมมีเพียงสองหมู่บ้านคือ บ้านหนองพอกและบ้านกระรอก วัดนี้สร้างขึ้นที่บ้านหนองพอกซึ่งอยู่กึ่งกลางระหว่างสองหมู่บ้าน

วัดป่าเรไรได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อวันที่ 4 มิถุนายน พ.ศ. 2460 (สำนักศิลปและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2551, หน้า 46-47)

3.2.2 รูปแบบลิม

เป็นลิมที่บนพื้นบ้านบริสุทธิ์ แบบมีเสารับปีกนก ขนาด 3 ช่วงเสา กว้าง 3.85 เมตร ยาว 6 เมตร หลังคาทรงจั่วชั้นเดียวมีปีกนกคลุมโดยรอบ ส่วนหน้าบันทำเรียบมีชานจั่ว โหง่ และหางหงส์เป็นไม้ ตัวลิมตั้งอยู่บนฐานปัทมียกสูง 80 เซนติเมตร จากพื้นดินฐานเอนชัน สูง 1 เมตรเศษ มีเสาไม้ 4 เสาเรียงรับหลังคาปีกนกตลอดทั้ง 4 ด้าน รวม 20 ต้น มีประตู 1 บาน มีช่องหน้าต่าง (ป่องเอี่ยม) ด้านข้างด้านละ 2 บาน เป็นช่องแคบไม่มีบานหน้าต่าง บันไดบันปุน พญานาคแบบศิลปะพื้นบ้านอีสาน ได้รับการบูรณะเปลี่ยนเครื่องมุงสังกะสีทั้งหลัง (วิโรฒ ศรีสุโร, 2536, หน้า 289)



ภาพที่ 3-73 ลิมวัดป่าเรไร

3.2.3 ตำแหน่งและเรื่องราวของอุโบสถ

ลักษณะอุโบสถวัดป่าเรไรมีความคล้ายคลึงกับวัดโพธารามเนื่องจากเป็นฝีมือของช่างกลุ่มเดียวกัน ธรรมเนียมในการวาดจึงไม่แตกต่างกันมากนัก จะแตกต่างกันเฉพาะตำแหน่งของภาพเนื่องด้วยขนาดผนังมีความต่างกัน

3.2.3.1 ผนังด้านนอก

- ทิศเหนือ

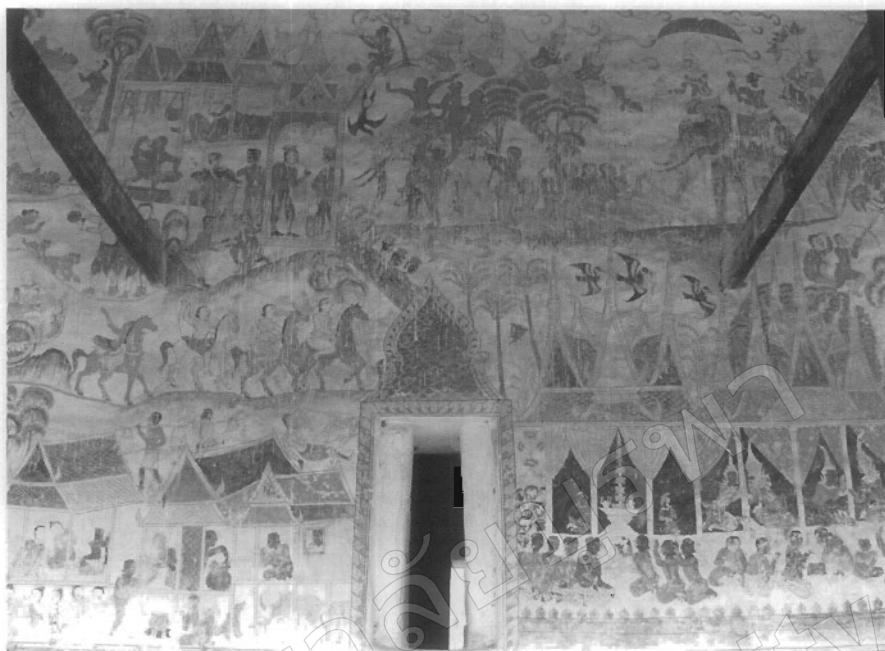
ปรากฏเรื่องพระลักพระลามทั้งสามห้อง เนื้อเรื่องเริ่มจากรูปเมืองศรีสัตตนาคนานนท์ของพญาตบปรมเศวร ท้าวราพณ์ฯ ลอยแพนางสีดา พระฤาษีเก็บนางจากแพ พระลามพานางสีดากลับเมืองพบกวางทอง ท้าวราพณ์ฯ อุ้มนางสีดา พระลักพระลามกลายเป็นลิง



ภาพที่ 3-74 ฐานใต้ผนังด้านนอกฝั่งทิศเหนือ

- ทิศใต้

ปรากฏเรื่องเวสสันดรชาดก ทั้งสามห้อง โดยมีชูชกเป็นตัวเอก ด้านล่างมีวิถีชีวิตชาวบ้านแทรกอยู่ เช่น การล่าสัตว์ การเลี้ยงสัตว์ เป็นต้น



ภาพที่ 3-75 สูปแต้มด้านนอกฝั่งทิศใต้

- ทิศตะวันออก

ภาพพระรามชาดก ภาพปราสาท เหล่าทหาร และภาพสัตว์



ภาพที่ 3-76 สูปแต้มด้านนอกฝั่งทิศตะวันออก

- ทิศตะวันตก

ภาพเวสสันดรชาดก ตอนแห่พระเวสสันดรเข้าเมือง ภาพประเพณีฮาดสรง และการละเล่นดนตรี การฟ้อนรำของชาวบ้าน และภาพสัตว์ต่าง ๆ

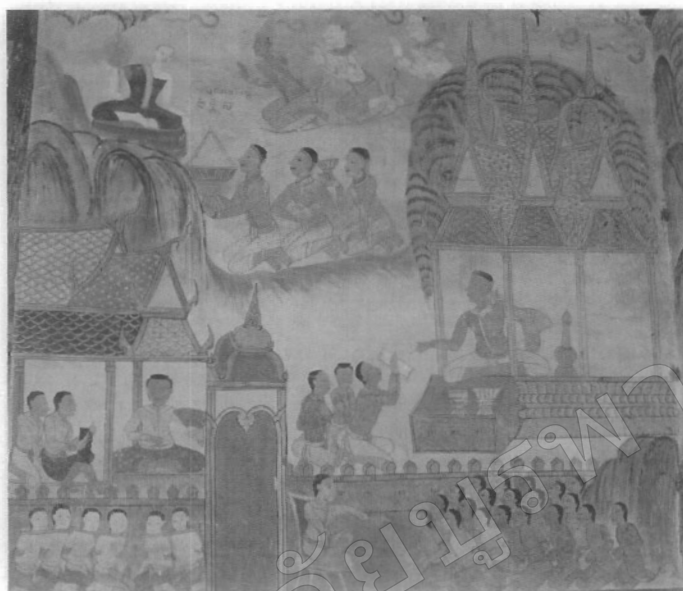


ภาพที่ 3-77 อุบัติการณ์ด้านนอกฝั่งทิศตะวันตก

3.2.3.2 ผนังด้านใน

- ทิศเหนือ

ภาพพระพุทธเจ้า ภาพเจดีย์จุฬามณี พระมาลัยสนทนากับพระอินทร์และชาวโลกมนุษย์ และศาลาไถ่สวนโนนรกภูมิ



ภาพที่ 3-78 ชูปแต่้มด้านในฝั่งทิศเหนือ

- ทิศใต้

ปรากฏภาพพระพุทธเจ้าบิณฑบาต พ่อควาเวยยนถวายอาหาร
พระพุทธเจ้า และตอนมารผจญ



ภาพที่ 3-79 ชูปแต่้มด้านในฝั่งทิศใต้

- ทิศตะวันออก

ปรากฏภาพช้างเจ็ดเศียร พระมัลลย์ นรภุมิ และตอนमारผจญ (ภาพต่อจากผนังด้านทิศใต้)



ภาพที่ 3-80 รูปเต็มด้านในผนังทิศตะวันออก

- ทิศตะวันตก

พุทธประวัติ ตอนเสด็จปรินิพพาน ภาพเทวดา พระสาวกและชาวบ้านต่างไว้อาลัย และอดีตพระพุทธเจ้า



ภาพที่ 3-81 รูปเต็มด้านในผนังทิศตะวันตก

3.2.4 เทคนิคและกลวิธี

3.2.4.1 องค์ประกอบศิลป์

ช่างเขียนรูปทรงมีขนาดใกล้เคียงกัน ยกเว้นบางตำแหน่งที่มีลักษณะขัดแย้ง ใช้การแบ่งเรื่องราวโดยการใช้เส้นคั่นภาพ เส้นขอบของแม่น้ำ เส้นกำแพง และเส้นดิน โดยใช้โครงสร้างของตัวผนังเป็นตัวกำหนดขอบเขตเรื่องราว โดยการเล่าเรื่องราวจะเน้นให้จบในแต่ละผนังไป

3.2.4.2 สี

เขียนด้วยสีฝุ่น วรรณะเย็น ได้แก่ สีน้ำตาล สีเขียว คราม น้ำเงิน โดยส่วนใหญ่ใช้สีน้ำตาลเป็นหลัก

3.2.4.3 เส้น

ใช้สีน้ำตาลเข้มตัดเส้น

3.2.4.4 ช่างแต้ม

ช่างสิงห์ เป็นชาวบ้านดงบัง

3.3 วัดยางทองวราราม

3.3.1 ประวัติวัด

ตั้งอยู่ที่ บ้านยาง ตำบลบ้านยาง อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม
วัดตั้งเมื่อ พ.ศ. 2339 เดิมชื่อวัดบ้านยาง เป็นวัดราษฎร์ สังกัดคณะสงฆ์
มหานิกายได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อ วันที่ 7 มิถุนายน พ.ศ. 2368 ประกาศขึ้นทะเบียน
โบราณสถานในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 9 ข ตอนที่ 155 วันที่ 2 ตุลาคม 2525 พื้นที่ 5 ไร่ 3
งาน

3.3.2 รูปแบบศิลปะ

ศิลปะพื้นบ้านบริสุทธิ์ ก่ออิฐถือปูน แบบมีเสารับปีกนก สร้างเป็นแบบลด
มุขหน้ามีขนาด กว้าง 5.80 เมตร ยาว 9.30 เมตร เป็นศิลปะลักษณะเดียวกันกับ วัดสระบัวแก้ว
บ้านวังคูณ อำเภอหนองสองห้อง จังหวัดขอนแก่น สร้างตามแนวแกนทิศตะวันออกตะวันตก บันได
1 ด้าน ทางทิศตะวันออก ส่วนฐานรอบโบสถ์ก่อกำแพงแก้ว ส่วนฐานประกอบด้วยฐานเขียง
ฐานปัทม์เอวชันปากพาน ตัวผนังโบสถ์ 4 ด้าน แบ่งเป็นช่องได้ 10 ช่อง ทางด้านผนังรีด้านละ 3
ช่อง ทางผนังหุ้มกลองด้านละ 2 ช่อง ส่วนหลังคาทรงจั่วมุงด้วยสังกะสี ในปี พ.ศ. 2537 วัดได้มีการบูรณะซ่อมแซมโครงสร้างหลังคาแต่ยังรักษารูปแบบเดิม ยกเว้นเครื่องมุง มุงด้วยกระเบื้อง

ลูกฟูก ลวดลายประดับเสา รั้วฝั่ง หน้าบัน และเครื่องล่ายอง ใช้ปูนซีเมนต์เป็นวัสดุสำหรับสร้าง หลังคาซ้อนกันสองชั้นลดมุขหน้า มีตัวหลังคาปีกนกลาดลง 1 ชั้น ปีกนกแผ่กว้างและลดต่ำลง ใช้ กันแดดฝน



ภาพที่ 3-82 สิมวัดยางทองวราราม

3.3.3 ตำแหน่งและเรื่องราวของซุ้มประตู

ประกอบด้วยผนัง 4 ด้าน แบ่งได้ 10 ช่อง ผนังด้านละ 3 ช่อง และผนังหุ้ม กลองด้านละ 2 ช่อง มีรายละเอียดดังนี้

3.3.3.1 ผนังด้านนอก

- ทิศเหนือ

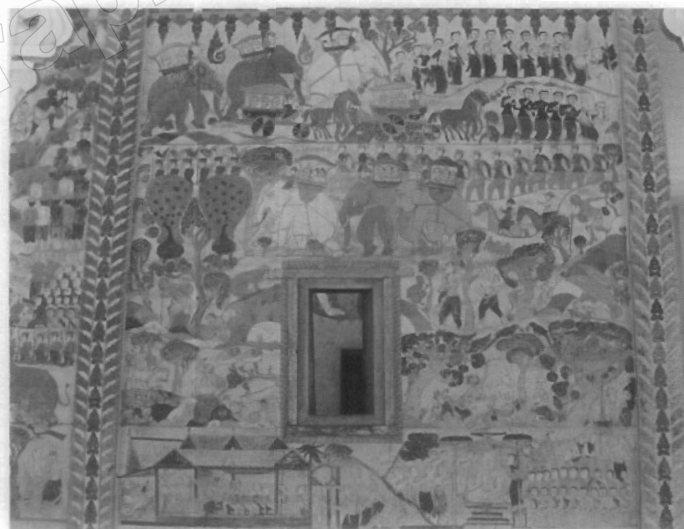
ภาพห้องที่ 1 ซุ้มบน และกลาง เรื่องเวสสันดรชาดก กัณฑ์ที่ 3, 4, 5 และ 13 ห้องที่ 2 ซุ้มบน เวสสันดรชาดก กัณฑ์ที่ 2, 3 ห้องที่ 3 เวสสันดรชาดก กัณฑ์ที่ 2, 11 และ 13 และแทรกภาพวิถีชีวิตชาวบ้าน เช่น การทำคลอด



ภาพที่ 3-83 ชูบแต้มด้านนอกฝั่งทิศเหนือ

-ทิศใต้

ภาพห้องที่ 1 ช่วงบนพระมาลัยเสด็จสวรรคต โลกมนุษย์ และนรก ช่วงล่าง
ภาพปริศนาธรรม ห้องที่ 2 เรื่องเวสสันดรชาดก กัณฑ์ที่ 4, 8, 9, 10 และ 12 ส่วนห้องที่ 3 เวสสันดร
ชาดก กัณฑ์ที่ 3, 8 และ 13 และแทรกวิถีชีวิตชาวบ้าน เช่น การสงฆ์น้ำพระ การดื่มสุรา เสพเมถุน



ภาพที่ 3-84 ชูบแต้มด้านนอกฝั่งทิศใต้

- ทิศตะวันออก

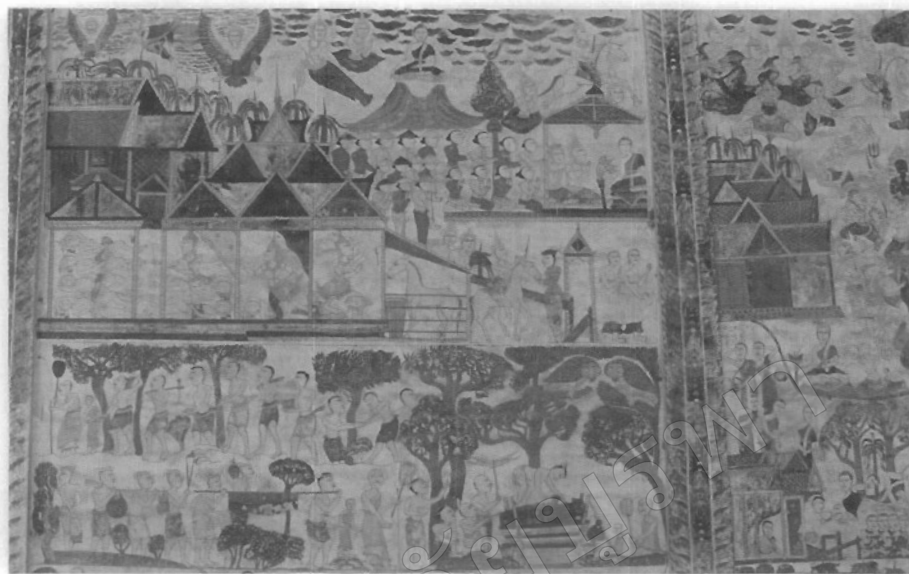
ภาพช่วงบน และช่วงกลาง ปรากฏภาพเวสสันดรชาดก กัณฑ์ที่ 4, 5, 6 และ 13 เห็นกรอบประติมากรรม ภาพทหารขี่ม้า ภาพลาลัสต์วีของนายพราณ ภาพหนุ่มสาวชาวอีสานเกี่ยวพาราศีกัน และการบรรเลงมโหรี



ภาพที่ 3-85 ชูบแต้มด้านนอกฝั่งทิศตะวันออก

- ทิศตะวันตก

ภาพพุทธประวัติ ตอนมารผจญ ตอนออกบวช ตอนตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า ประทับนั่งใต้ต้นโพธิ์ เหล่าเทวดาและพระอินทร์มาเฝ้าชื่นชมพระบารมี ตอนปรินิพพาน เป็นรูปพระศพอยู่ในโลง ตอนพระพุทธเจ้าฉันพระกระยาหารมื้อสุดท้ายที่นายจุนทะนำมาถวายแล้วทรงประชวร อาเจียนเป็นโลหิต ภาพราหูอมจันทร์ ประเพณีการเผาศพ และภาพอาคาร



ภาพที่ 3-86 สูปแต้มด้านนอกฝั่งทิศตะวันตก

3.3.3.2 ผนังด้านใน

- ทิศเหนือ

ภาพอดีตพระพุทธเจ้า



ภาพที่ 3-87 สูปแต้มด้านในฝั่งทิศเหนือ

- ทิศใต้

ภาพอดีตพระพุทธเจ้า



ภาพที่ 3-88 สูปแต้มด้านในผนังทิศใต้

- ทิศตะวันออก

ภาพครุฑ และทหารรักษา 4 นาย แต่งกายเต็มยศ ตามแบบสมัยรัชกาลที่ 5



ภาพที่ 3-89 สูปแต้มด้านในผนังทิศตะวันออก

- ทิศตะวันตก

ภาพอดีตพระพุทธเจ้า สลับแจกันดอกไม้ ขนาดใหญ่ ด้านล่างพบเสือ

หมอบ 2 ตัว



ภาพที่ 3-90 ชูปแต่้มด้านในฝั่งทิศตะวันตก

3.3.4 เทคนิคและกลวิธี

3.3.4.1 องค์ประกอบศิลป์

มีการแบ่งเรื่องราวออกเป็นตอน ๆ ช่างแต่้มจะใช้เส้นแถบเป็นตัวแบ่งเรื่อง เส้นแถบเปรียบได้เส้นฐานของเนื้อเรื่องหรือสินเทา ซึ่งเป็นตัวคั่นระหว่างองค์ประกอบของแต่ละตอน ลักษณะคล้ายกับชูปแต่้มวัดสระบัวแก้ว ในจังหวัดขอนแก่น

3.3.4.2 สี

เขียนด้วยสีฝุ่น และสีธรรมชาติ ไม่รองพื้น ใช้สีของผนังปูนเป็นสีรองพื้น สีวรรณะเย็น มีสีน้ำเงิน เทา ดำ และเขียว สีวรรณะร้อน มีสีแดงและสีน้ำตาล

3.3.4.3 เส้น

ใช้สีดำตัดเส้น ลักษณะเส้นไม่สม่ำเสมอ เป็นลักษณะการเขียนของช่างพื้นบ้านโดยแท้

3.3.4.4 ช่างแต่้ม

1. ช่างหน้าย หัวหน้าช่าง

2. หลวงพ่อผุย ผู้ช่วยช่าง

3. ครูก่อ

4.จารย์หลง

5.จารย์หื่น

3.4 วัดตาลเรื่อ

3.4.1 ประวัติวัด

ตั้งอยู่ที่บ้านโคกกลาง ตำบลเขวไร่ อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม
วัดตาลเรื่อ ก่อตั้งเมื่อวันที่ 8 มีนาคม พ.ศ. 2397 เป็นวัดสังกัดคณะสงฆ์

มหานิกาย

3.4.2 รูปแบบศิลปะ

เป็นศิลปะพื้นบ้านบริสุทธิ์ มีการเจาะผนังเพียงเฉพาะประตูทางเข้าด้านหน้า
เป็นลิ่มก่ออิฐฉาบปูน หลังคาเดิมเป็นทรงจั่วชั้นเดียว ด้านข้างมีลานประทักษิณสามารถเดินได้
โดยรอบ ในปี พ.ศ. 2527 ทางวัดได้มีการสร้างลิ่มแบบภาคกลางครอบลิ่มเก่าเอาไว้ โดยได้รับ
พระราชทานวิสุงคามสีมาเมื่อวันที่ 3 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2480



ภาพที่ 3-91 ลิ่มวัดตาลเรื่อแบบใหม่ (ลิ่มหลังเก่าอยู่ด้านใน)



ภาพที่ 3-92 สิมใหม่ครอบสิมเก่า

3.4.3 ตำแหน่งและเรื่องราวของstupādām

ในการศึกษาเรื่องราวของstupādām ที่วัดแห่งนี้ พบปัญหาคือ ด้วยที่ว่าสิมได้ถูกโบสถ์แบบภาคกลางครอบสิมหลังเดิมไว้ จึงเป็นเรื่องที่ยากลำบากในการศึกษาstupādām เพราะระยะห่างระหว่างสิมหลังเก่า และโบสถ์หลังใหม่ มีพื้นที่แคบมาก อีกทั้งแสงสว่างไม่เพียงพอต่อการถ่ายภาพที่สำคัญstupādām ได้ลบเลือนเสียหายไปอย่างมาก

3.4.3.1 ผนังด้านนอก

ผนังสิม 4 ด้าน แบ่งได้ 8 ช่อง ผนังรีด้านละ 3 ช่อง ผนังหุ้มกลองด้านละ 1 ช่อง ปรากฏเรื่องราววรรณกรรมสินไซ ตอนแม่สินไซถูกขับไล่ออกจากเมือง (ภาพอุ้มสินไซ สีโห และสังข์) และสอดแทรกวิถีชีวิตชาวบ้านด้วย ด้านหน้าทางเข้าสิมพบภาพพุทธประวัติ ตอนมารผจญ และพระมาลัยเสด็จจรกภูมิ



ภาพที่ 3-93 วรณกรรมลินไช ตอนนางจันทา นางลุน และ 3 กุมาร ถูกขับไล่ออกจากเมือง



ภาพที่ 3-94 ภาพพุทธประวัติ ตอนมารผจญ



ภาพที่ 3-95 ชูปแต่มีสภาพลบเลือนเป็นอย่างมาก

3.4.4 เทคนิคและกลวิธี

3.4.4.1 องค์ประกอบศิลป์

มีการจัดวางภาพอย่างอิสระ รูปร่าง รูปทรงของภาพมีความเรียบง่าย ตามแบบฉบับพื้นบ้าน

3.4.4.2 สี

เขียนด้วยสีฝุ่นไม่รองพื้นผนัง เป็นสีวรรณะเย็น ได้แก่ สีน้ำเงิน สีน้ำตาล สีเหลือง

3.4.4.3 เส้น

ใช้สีน้ำตาลในการตัดเส้น

3.4.4.4 ช่างแต้ม

ช่างแหวน

4. จังหวัดร้อยเอ็ด

4.1 วัดกลางมิ่งเมือง

4.1.1 ประวัติวัด

วัดกลางมิ่งเมืองเป็นพระอารามหลวงชั้นตรี ชนิดสามัญ ตั้งอยู่ในเขตเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด

วัดกลางมิ่งเมือง เดิมมีชื่อว่า "วัดกลาง" เป็นวัดเก่าแก่ไม่ปรากฏหลักฐานว่าสร้างเมื่อปีใด วัดกลางมิ่งเมืองตั้งอยู่บนเนินสูง เนื่องจากในยุคที่ขอมเรืองอำนาจที่แห่งนั้นเคยเป็นที่เตรียมสร้างเทวาลัยของขอมในสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 (เทวาลัย คือ สถานที่ศักดิ์สิทธิ์ของขอม ผู้คนธรรมดาไม่สามารถเข้าไปได้ ผู้ที่สามารถเข้าไปได้นั้นมีเพียงพราหมณ์ กษัตริย์ และเทวดา) เมื่อขอมเสื่อมอำนาจลงยังไม่ทันสร้างเสร็จก็ปล่อยให้รกร้าง ต่อมาในสมัยกรุงธนบุรีท้าวหนตเจ้าเมืองคนแรกของร้อยเอ็ดในขณะนั้นก็ได้มาบูรณะสถานที่นี้อีกครั้ง ต่อมาต้นรัตนโกสินทร์ท้าวสีลังเจ้าเมืองคนที่ 2 ได้ยกลูกสาว (ยาแม่หมานุย) ให้กับเชื้อสายเจ้าอนุวงศ์แห่งเวียงจันทน์ ทั้ง 2 ได้แต่งงานกันและอาศัย ณ กรุงเทพฯ หลังจากนั้นยาแม่อยากสร้างวัดขึ้นบริเวณนี้ (ในรัชกาลที่ 2 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์) จึงได้ขออนุญาตเจ้าเชื้ออนุวงศ์ให้จ้างช่างหลวงฝีมือดีจากกรุงเทพฯ สร้างวัดกลางโดยมีสถาปัตยกรรมแบบล้านช้าง มีโบสถ์ลักษณะอีสานแท้ ซึ่งโบสถ์ของวัดกลางในขณะนั้นถือเป็นโบสถ์ที่ใหญ่ที่สุดในภาคอีสาน



ภาพที่ 3-96 สิมวัดกลางจังหวัดร้อยเอ็ด (หลังเก่า) ปี พ.ศ. 2480 ด้านทิศตะวันตก
(กระทรวงวัฒนธรรม, 2553)

4.1.2 รูปแบบสิม

สิมมีลักษณะทรงไทยก่ออิฐถือปูน กว้าง 12.50 เมตร ยาว 18 เมตร จัดแปลงมาจากสิมหรือโบสถ์แบบอีสานเดิม โดยคงโครงสร้างหลังคาไม้ตะเคียนของเดิมไว้ เปลี่ยนหลังคาแบบภาคกลางลดชั้น 3 ชั้น 3 ตับ มุงกระเบื้องเคลือบสี หน้าบันประดับช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ ทาสีทอง ลวดลายหน้าบันประดับลายปูนปั้นตอนบนกึ่งกลางเป็นรูปเทพพนม ตอนล่างลายหน้าสิงห์ ช่องอุดปีกนกเป็นรูปหงส์ แต่หน้าบันด้านหลังช่องอุดปีกนกแต่งลวดลายกระหนกดอกในเทพพนม ลวดลายทาสีน้ำตาลพื้นขาว ช่วงสาหร่ายรวงผึ้งทั้งได้หน้าบันและได้ช่องอุดปีกนก อนุรักษ์ซุ้มไม้ตะเคียนของเดิม ซึ่งเรียกกันว่า “อั้งผึ้ง” หรือ “โก่งคิ้ว” ซึ่งสลักไม้เป็นเถาพุดตาน ส่วนกลางที่เป็นรวงผึ้งย่อยแกะสลักไม้เป็นอุบะรักร้อย ไม้ส่วนนี้ทาสีดอกพุดตานชมพูอ่อน เถาและใบสีเขียวอ่อนบนพื้นขาว

สิมมีระเบียงรอบ เสาและพนัคนาคอนข้างหนา หัวเสาบันปูนเป็นรูปบัวแฉกเขียนสี ด้านนอกติดคันทวยรูปนาค้ายันใต้คันทวยคา ส่วนระเบียงยาว 24.50 เมตร กว้าง 20.15 เมตร พื้นระเบียงปูกระเบื้องหน้าวัวแผ่นใหญ่



ภาพที่ 3-97 สิมวัดกลางมิ่งเมือง

4.1.3 ตำแหน่งและเรื่องราวของรูปแต้ม

รูปแต้มที่เขียนที่ผนังภายนอกของเดิม นางบุญมี คำบุญย์ ผู้สืบสกุลกลุ่มที่ 6 ของพระยาขัติยวงษา (สีลัง) ได้เขียนพรรณนาไว้ในหนังสือ อติตราลิก ความว่า จิตรกรรมฝาผนังงามกว่าวัดในภาคอีสานตลอดจนวัดในเวียงจันทน์ เช่น เครื่องแต่งกายก็เขียนด้วยเส้นทอง จิตรกรรมด้านตะวันออกเป็นลวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ตอนพระพุทธเจ้าเทศน์โปรดพุทธมารดา พระเกตแก้วจุฬามณี และชั้นพรหม ด้านทิศตะวันตกเป็นภาพประสูติ ตรัสรู้ ฌาณุมาร แม่พระธรณีบีบมวยผม ปฐมเทศนา ปรีณิพพาน นรก และภาพปริศนา (เป็นปริศนาหลายแห่งซึ่งประวัติวัดบันทึกสืบต่อกันมาว่า “จะเซ่ตัวใหญ่ไปไซ้สะขวาง ม้วนหัวม้วนหาง เอาคางทับไว้ ไช้มันอยู่ไหน” ทิศเหนือสูงสุดเป็นเทพชุมนุม เป็นแถวรูปใหญ่ ต่อลงมาเป็นเรื่องราวเกียรติ ตอนหนุมานให้บริวารไต่หลังข้ามแม่น้ำ จองถนน และศึกกุมภกรณ ถัดลงมาเป็นเรื่องหลวิชัยคำวี ปาหิมพานต์ และเวสสันดร ตอนชุกขกอกันหาชาติ ส่วนด้านใต้ ตอนบนสุดเป็นเทพชุมนุม ถัดลงมาเป็นเรื่องสังขิลปชัย ต่ำลงมาเป็นเรื่องพระเจ้าสิบชาติ

แต่เดิมลิมมีรูปแต้มประดับทั้งภายในและภายนอก แต่คงชำรุดเสียหายไปมาก ในราวปี พ.ศ. 2484 เมื่อคราวบูรณะซ่อมแซมลิมจึงมีการเขียนภาพขึ้นมาใหม่โดยรอบผนังลิม แต่ที่น่าสนใจคือในปัจจุบันเมื่อตอนออกสำรวจพบว่ามืงกและค่างความมาอาศัยอยู่ใต้หลังคาลิม พร้อมถ่ายอุจจาระติดทั้งผนังและพื้นเป็นจำนวนมาก จนไม่สามารถเดินได้โดยรอบด้วยความสะดวก

พร้อมทั้งยังส่งเสียงและกลิ่นเหม็นมาก หากยังคงปล่อยให้อยู่ในสภาพเช่นนี้ อาจจะทำให้สุบแต่้มเกิดความเสียหายอย่างแน่นอน

4.1.3.1 ผนังด้านนอก

- ทิศเหนือ

ปรากฏภาพนักษัตรที่ขั้มนั้นแสดงของหน้าต่างเรียงจากหน้าไปหลัง คือ ปีมะแมรูปเทพธิดาขี่แพะ ปีกวกรูปยักษ์ขี่สิงห์ ปีระการูปยักษ์ขี่ไก่ ปีกจกรูปยักษ์ขี่สุนัข และปีกนกรูปเทพธิดาขี่หมู ผนังตอนกลางเขียนภาพเทพชุมนุม ถัดลงมาเขียนเรื่องเวสสันดรชาดก เรียงจากด้านหน้าไปด้านหลังตั้งแต่กัณฑ์ทศพร พระนางผุสดีขอพรจากพระอินทร์บนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ภาพเมืองสีวีของพระเวสสันดร ภาพพระเวสสันดรทรงหลั่งน้ำอุทิศข้างปัจจุยคเชนทร์ ทรงบำเพ็ญสัตตสลดกมหาทาน ถัดมาภาพพระเวสสันดร พระนางมัทรีและกัณฑ์หาซาลีทรงพระดำเนินโดยพระบาทสู่เขาวงกต ภาพเหตุการณ์ในหมู่บ้านพราหมณ์ นางอมิตตดาถูกเหล่าพราหมณ์ด่าทอ จากป่าจุลพนและมหาพนที่ซุกเขินทางไปขอสองกุมาร ช่องสุดท้ายเป็นกัณฑ์กุมาร ภาพหลักคือภาพพระเวสสันดรตามหาภักดีหาซาลีที่หนีไปซ่อนอยู่ในบึงบัว



ภาพที่ 3-98 สุบแต่้มด้านทิศเหนือ

- ทิศใต้

ปรากฏสุบแต่้มเรื่องทศชาติชาดก ผนังด้านนี้มีหน้าต่าง 5 ช่อง ภายในขั้มนั้นแสดงของหน้าต่างเขียนรูปนักษัตร เรียงจากด้านหลังมา ด้านหน้ามีปี่ชวดรูปเทพธิดาขี่หมู ปีกจกรูป

เทวดาชีวิ้ว ปิชาลรูปยักษ์ซีเสื้อ ปี่เกาะรูปเทวดาชีกระต่าย และปี่มะโรงรูปเทวดาชีนาคหรืองูใหญ่
ผนังด้านนี้ตอนบนทิ้งว่าง ช่วงกลางเขียนรูปเทพพนมนั่งหันหน้าเลี้ยว เหนือช่องหน้าต่าง ถัดลงมา
เขียนเรื่องทศชาติ เริ่มจากด้านหลังเรื่องเตมียกุมารชาดก ภาพหลักคือพระเตมียแสดงพลังยก
ราชรถ ฉากล่างเป็นปราสาทบ้านเมืองกรุงพาราณสี และป่านอกเมือง ถัดไปเป็นกรุงมิลินดา เหนือ
ขึ้นไปเป็นเรื่องมหาชนกชาดก ภาพหลักคือ พระมหาชนกแหวกว่ายในมหาสมุทรหลังเรือแตก และ
นางมณีนีเมขลามาชวย เรื่องต่อมาคือ เรื่องสุวรรณสามชาดก ฉากหลังเป็นป่าหิมพานต์ ภาพหลัก
คือ สุวรรณสามถูกท้าวปิลัยกษราชยิงธนูอาบยาพิษ ตอนสุดท้ายของผนังนี้คือ เรื่องเนมิราชชาดก
ภาพหลักคือ พระมาตุลีเทพสารทิชั้บราชรถนำเนมิราชชมนรกและสวรรค์



ภาพที่ 3-99 ฐานด้านทิศใต้

- ทิศตะวันออก

ปรากฏเรื่องทศชาติชาดกต่อจากหน้าบันประตู ตอนล่างมีข้อความว่า
“นายช่างปิด แะเตีย พร้อมทั้งครอบครัวอนุโมทนาซ่อมแซมเมื่อ พ.ศ. 2484” ผนังด้านขวาเป็นรูป
เทวดาซึ่งในรูปวงกลม คือ ปี่มะเส็ง เหนือขึ้นไปเป็นกรุงมิลินดาเรื่องมโหสถชาดก ตอนบนเป็นเรื่อง
จันทกุมารชาดก ภาพหลักคือพระอินทร์เสด็จลงมาทำลายพินธุชายัญ ตรงกลางบนสุดเขียนเรื่อง

นารธชาดก พระพรหมนารถหาบสาแหรกทองคำลงมายังเมืองมนุษย์ ผนังบนซ้ายเขียนเรื่อง
 วิรุทธชาดก ปุณณกะยักษ์หลอกวิรุธบัณฑิตไปฆ่า ตอนล่างลงมาเป็นเรื่องภริยัตถชาดก พระภริยัตถเป็น
 นาคพันโขดหิน ตอนล่างเป็นเมืองพาราณสี และรูปนักษัตรปีมะเมีย เทวดาขี่ม้า



ภาพที่ 3-100 รูปแต้มด้านทิศตะวันออก

- ทิศตะวันตก

ปรากฏเรื่องมหาชาติต่อจากผนังด้านทิศเหนือตอนล่าง ภาพพระเวสสันดร
 ทรงหลังทักษิณทกอุทิศนางมัทรีให้พรหมณ์ซึ่งก็คือพระอินทร์แปลงกายมา ภาพถัดมาเป็น
 เทพบุตร เทพธิดาอุ้มสองกุมารไต่บันดักเพื่อดูแล ซึ่งชุกชุกกัฏฐ์ไว้แล้วขึ้นไปนอนบนต้นไม้ เหนือขึ้น
 ไปเป็นนครกัณท์ ชุกชุกพาสองกุมารหลงเข้าไปเมืองสีวิ ด้านขวาถัดขึ้นไปเป็นนครกัณท์มีชบวนของ
 พระเจ้าสุทนต์ มีชบวนพ่อนรำ ชบวนช้าง ม้า เพื่อแห่พระเวสสันดรเข้าเมือง ภาพตอนบนสุดเขียน
 ภาพพุทธประวัติตอนมารผจญ ถัดลงมาเป็นพระแม่ธรณีบีบมวยผม กองทัพพญามารสหัสดีมาร
 ด้านซ้ายเงื้อมศัตรารุสส่วนกองทัพพญามารด้านขวาชูดอกไม้ซึ่งกลายเป็นอาวุธทั้งปวงด้วย
 พุทธานุภาพ



ภาพที่ 3-101 ชูปแต้มด้านทิศตะวันตก

4.1.4 เทคนิคและกลวิธี

4.1.4.1 องค์ประกอบศิลป์

ช่างใช้การเขียนชูปแต้มเหนือขอบบานประตูหน้าต่างขึ้นไป การจัดลำดับเรื่องราวถือว่าทำให้ผู้ชมสามารถติดตามเรื่องราวได้อย่างเข้าใจดี การแบ่งห้องภาพจะใช้ป่า ต้นไม้ หรืออาคารเป็นตัวแบ่ง วาดตำแหน่งภาพในแต่ละผนังได้ค่อนข้างสมดุล

4.1.4.2 สี

เป็นสีวรรณะเย็น ได้แก่สีคราม สีเขียว สีเหลืองและสีดำโดยใช้สีครามเป็นหลัก

4.1.4.3 เส้น

ตัดเส้นด้วยสีดำ น้ำหนักเส้นไม่สม่ำเสมอ แต่มีความคมชัด

4.1.4.4 ช่างแต้ม

1. ช่างคำเหมา แสงงาม
2. ช่างสมบุญ แสงงาม

4.2 วัดไตรภูมิคณาจารย์

4.2.1 ประวัติวัด

วัดไตรภูมิคณาจารย์ ตั้งอยู่ที่บ้านตากแดด ตำบลหัวโทน อำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด ประกาศขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานของชาติในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 114 ตอนที่ 80 ง วันที่ 12 กันยายน 2550 กรมศิลปากรบูรณะเมื่อ พ.ศ. 2541

วัดไตรภูมิคณาจารย์ เดิมมีชื่อว่า วัดป่า จากคำบอกเล่าทราบว่า สร้างขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ โปรดเกล้าฯ ให้เปลี่ยนชื่อวัดเป็น วัดไตรภูมิบ้านตากแดด เมื่อวันที่ 5 พฤษภาคม 2341

บ้านตากแดด เป็นหมู่บ้านเก่าแก่ตั้งมาพร้อมกับเมืองสุวรรณภูมิในราวปี พ.ศ. 2318 รัชสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี ซึ่งทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้ท้าวโงะ บุตรของท้าวเชียง เป็นพระยารัตนวงศา เจ้าเมืองสุวรรณภูมิ มีคำบอกเล่าของผู้เฒ่าสืบต่อกันมาว่าเจ้าอาวาสองค์หนึ่งในอดีตสมณศักดิ์ชั้น “หลักคำ” และได้เป็นเจ้าคณะเมืองสุวรรณภูมิ ท่านเป็นผู้มีสติปัญญาดีเลิศมาแต่ครั้งเป็นสามเณร มีอาจารย์ชื่อหลวงปู่ญาครุเสื่อ พระครูหลักคำนี้ชาวบ้านนับถือกันว่ามีความศักดิ์สิทธิ์มาก ปัจจุบันธาตุบรรจุอัฐิของท่านอยู่ทางด้านทิศใต้ของสิม ส่วนธาตุที่บรรจุอัฐิของหลวงปู่ญาครุเสื่อนั้นอยู่ทางทิศตะวันตกของสิม (วิโรฒ ศรีสุโร, 2536, หน้า 235)

4.2.2 รูปแบบสิม

ลักษณะเป็นสิมทึบพื้นบ้านบริสุทธิ์ ก่อผนังทั้ง 4 ด้าน ขนาด กว้าง 6 เมตร ยาว 8.70 เมตร โดยการก่ออิฐฉาบปูน ผนังก่อเต็มจากพื้นขึ้นไปถึงซุ้มทั้งด้านทางยาวและด้านสกัดของอาคารอยู่ในระดับเดียวกัน ตัวสิมมี 3 ช่วงเสา ช่วงเสาแรกเป็นโถงหน้าสิม ไม่ก่อผนัง สองช่วงหลังมีผนังปิดล้อม มีทางเข้าประตูเดียว ด้านข้างมีหน้าต่างลักษณะเป็นช่องแสงขนาดเล็กข้างละ 2 ช่อง

ลักษณะโครงสร้าง หลังคาเป็นโครงสร้างไม้ ฐานและตัวสิมก่ออิฐฉาบปูน ระบบการก่อสร้างใช้เสาและคานาร่วมกับผนังรับน้ำหนัก โดยการถ่ายน้ำหนักจากหลังคามายังเสา และผนังลงสู่ฐานตามลำดับ บริเวณโถงหน้าสิมเป็นโครงสร้างของเสากลมสี่ต้นตั้งรับโครงสร้างหลังคา ในส่วนนี้มีการตกแต่งด้วยไม้แกะสลักลวดลายแบบพื้นถิ่นอย่างสวยงาม



ภาพที่ 3-102 สิมวัดไตรภูมิคณาจารย์

4.2.3 ตำแหน่งและเรื่องราวของรูปแต้ม

ตำแหน่งภาพจะปรากฏเฉพาะด้านในลิมเท่านั้น แต่เป็นที่น่าเสียดายที่ภาพบางส่วนได้เลือนหายไป จนยากที่จะวิเคราะห์ภาพได้

4.2.3.1 ผนังด้านใน

- ทิศเหนือ

ปรากฏภาพพุทธประวัติ ตอนเจ้าชายสิทธัตถะคืนเสด็จออกมหาภิเนษกรมณ์ ทรงตื่นขึ้นทอดพระเนตรเห็นเหล่านางสนมนอนกึ่งเกลือกด้วยอาการกริยาน่าสังเวช ภาพเจ้าชายสิทธัตถะเสด็จออกจากวัง และภาพพระมาลัย เทวดามากกราบไหว้ พระเจดีย์จุฬามณี



ภาพที่ 3-103 สูปแต้มด้านในฝั่งทิศเหนือ

- ทิศใต้

ปรากฏภาพพุทธประวัติ ภาพพญาวัวสวดีมารที่ช้างยกพลมารมาประจัญ
เจ้าชายสิทธัตถะ แต่มีทรงห่วงไหว แม่ธรณีผุดขึ้นจากพื้นดินบิดน้ำจากมวยผมท่วมหม่อมมาร ภาพ
ตอนปฐมเทศนา



ภาพที่ 3-104 สูปแต้มด้านในฝั่งทิศใต้

- ทิศตะวันตก

ปรากฏเรื่องราวเกียรติ โดยจากการพิจารณาลักษณะภาพ ตัวละคร ปราสาทราชวัง และตำแหน่งที่เขียนภาพบนผนังคือเขียนไว้ที่ผนังหลังพระประธาน มีความคล้ายคลึงกับการเขียนเรื่องราวเกียรติที่ปรากฏที่วัดประสิทธิ์ไวยาราม จังหวัดกาฬสินธุ์ คาดว่าเป็นลักษณะการเขียนในช่วงระยะเวลาเดียวกัน



ภาพที่ 3-105 ชูบแต้มด้านในฝั่งทิศตะวันตก

4.2.4 เทคนิคและกลวิธี

4.2.4.1 องค์ประกอบศิลป์

เป็นการเขียนภาพแบบจิตรกรรมอีสานประเพณี สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ในแต่ละกลุ่มภาพจะสังเกตจุดเด่นได้ชัดเจน ทั้งในเรื่องตำแหน่งการจัดวางและสี

4.2.4.2 สี

เขียนด้วยสีฝุ่น รองพื้นผนังประกอบด้วยสีชมพูเป็นหลักและสีดำ

4.2.4.3 เส้น

ตัดเส้นด้วยสีชมพูเข้ม และสีดำ

4.3 วัดใต้สูงยาง

4.3.1 ประวัติวัด

วัดใต้สูงยางตั้งอยู่ที่ ตำบลคูเมือง อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดร้อยเอ็ด ก่อตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 22 มิถุนายน พ.ศ. 2370 ผูกเขตพัทธสีมาเมื่อวันที่ 1 พฤษภาคม พ.ศ. 2392 ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาเมื่อวันที่ 2 ตุลาคม พ.ศ. 2532 กำหนดเขตกว้าง 20 เมตร ยาว 30 เมตร

4.3.2 รูปแบบศิลปะ

ศิลปะโปร่งพื้นบ้านบริสุทธิ ก่อเปิดผนังด้านข้าง ในช่วงเสาหลังลดหลั่นลงมาในแนวเฉียงคล้ายขั้นบันได จากนั้นจะเป็นแนวผนังสูงขึ้นจากพื้นโดยตลอด ยกเว้นผนังด้านหลังจะก่อสูงขึ้นไปถึงช่อ ตัวลิมมี 4 ช่วงเสา ลักษณะการก่อเปิดผนังและยกฐานสูงทำให้ตัวอาคารมีความโปร่ง เบา

ลักษณะโครงสร้างผนังและฐานก่ออิฐฉาบปูน หลังคาเป็นโครงสร้างไม้มีเสารับโครงสร้างฝังอยู่ในผนังและฐานในลักษณะตั้งสอบเข้าด้านในเล็กน้อย เพื่อรับโครงสร้างจั่ว แต่เดิมเป็นหลังคาทรงจั่วชั้นเดียว มีชานจั่วทั้งหน้าและหลังลดชั้นเป็นช่องลม ทำปีกนกคลุมตลอด



ภาพที่ 3-106 ภาพพระครูปริยัติธรรมกิจ เจ้าอาวาสวัด เจ้าคณะตำบลคูเมือง รองเจ้าคณะอำเภอเมืองสงขลา ถ่ายภาพกับลิมหลังเก่าก่อนบูรณะ ถ่ายเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2533



ภาพที่ 3-107 ลิมวัดใต้สูงยางหลังปัจจุบัน

4.3.3 ตำแหน่งและเรื่องราวของอุบ้ดัม

พระครูปริยัติธรรมกิจ เจ้าอาวาสวัดใต้สูงยาง กล่าวว่า ในอดีตอุบ้ดัมมีทั้ง ผนังด้านนอกและด้านใน ด้านนอกจะมีอุบ้ดัมวิถีชีวิตชาวบ้าน เช่น ประเพณีการเผาศพ การละเล่น เป่าแคน ร้องรำ แต่ปัจจุบันได้เลือนหายไปหมดแล้ว ยังคงเหลือเฉพาะภายในที่ยังหลงเหลือร่องรอยอยู่บ้าง แต่ก็ลบเลือนไปมาก ภายในปรากฏภาพพุทธประวัติ เรื่องเวสสันดรชาดก ตอนแห่พระเวสสันดรเข้าเมือง

4.3.3.1 ผนังด้านใน

- ทิศเหนือ

ปรากฏภาพขบวนแห่พระเวสสันดรเข้าเมือง สังเกตได้จากตัวละคร พระเจ้าสุทนต์ นางผุสดี พระเวสสันดร นางมัทรี กัณหาชालี และกลุ่มทหาร ชาวบ้าน กำลังร่วมอยู่ในขบวนแห่



ภาพที่ 3-108 ชูปแต้มด้านในฝั่งทิศเหนือ

- ทิศใต้

แม้ภาพผนังด้านนี้จะเลือนลางมาก แต่สันนิษฐานได้ว่าน่าจะเป็นภาพพระเวสสันดรชาดก ตอนกำลังถวายปัจจัยแก่ผู้มาเข้าเฝ้ารับทานจากพระองค์ ที่แคว้นสวี่



ภาพที่ 3-109 ชูปแต้มด้านในฝั่งทิศใต้

- ทิศตะวันตก

ปรากฏภาพพระเวสสันดรชาดก ตอนทานบารมี และฉากแห่งพระเวสสันดร
กลับเมืองต่อจากผนังด้านทิศเหนือ ปรากฏภาพอยู่หลังองค์พระหยก พระประธานของลิม



ภาพที่ 3-110 สูปแต้มด้านในผนังทิศตะวันตก



ภาพที่ 3-111 สูปแต้มด้านในผนังทิศตะวันตก ขวามือองค์พระประธาน ปรากฏตอนทานบารมี

4.3.4 เทคนิคและกลวิธี

4.3.4.1 องค์ประกอบศิลป์

การจัดองค์ประกอบเน้นการจัดเป็นเรื่องราว แต่ก็ด้วยปัจจัยของผนังที่มีพื้นที่ให้วาดอย่างจำกัด มีวิธีการเขียนที่เรียบง่าย สัดส่วนมีความสมดุล สามารถเข้าใจจุดเด่นที่ช่างต้องการนำเสนอได้

4.3.4.2 สี

เป็นสีวรรณะเย็น ได้แก่ สีคราม สีดำ โดยใช้สีครามเป็นสีของตัวละครต่าง ๆ ให้ค่าน้ำหนักสีที่แตกต่างกัน ใช้สีของผนังเป็นสีพื้นหลัง

4.3.4.3 เส้น

ใช้สีดำตัดเส้นเป็นส่วนใหญ่ น้ำหนักเส้นไม่สม่ำเสมอ

4.4 วัดประตู่ชัย

4.4.1 ประวัติวัด

ตั้งอยู่ที่บ้านประตู่ชัย ถนนแจ้งสนิท หมู่ที่ 7 ตำบลนิเวศน์ อำเภอรวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย ที่ดินตั้งวัดมีเนื้อที่ 7 ไร่ 3 งาน 20 ตารางวา วัดบ้านประตู่ชัย ชื่อเดิมคือ วัดบ้านคำไฮ ตั้งขึ้นเมื่อราว พ.ศ. 2441 ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อวันที่ 10 มิถุนายน พ.ศ. 2525 สันนิษฐานว่าอุโบสถหลังเดิมก่อสร้างด้วยไม้ ต่อมาราว พ.ศ. 2461 จึงได้มีการปฏิสังขรณ์ขึ้นใหม่ กรมศิลปากรได้ประกาศขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานของชาติในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 115 ตอนพิเศษ 4 ง วันที่ 14 มกราคม พ.ศ. 2541 และกรมศิลปากรได้ดำเนินการบูรณะในปี พ.ศ. 2545

4.4.2 รูปแบบลิม

เป็นลิมที่ปักอิฐถือปูน อิทธิพลศิลปะลาวและรัตนโกสินทร์ที่ก่อสร้างขึ้นตามความเชื่อเนื่องในพุทธศาสนา มีขนาด กว้าง 8 เมตร ยาว 15 เมตร ฐานปัทม์ยกสูง มีระเบียงทางเดินแคบ ๆ โดยรอบ หลังคาทำทรงจั่วซ้อนลดหลั่นกัน 3 ชั้น ซึ่งแต่เดิมมุงด้วยแป้นเกล็ดต่อมาจึงเปลี่ยนเป็นสังกะสี

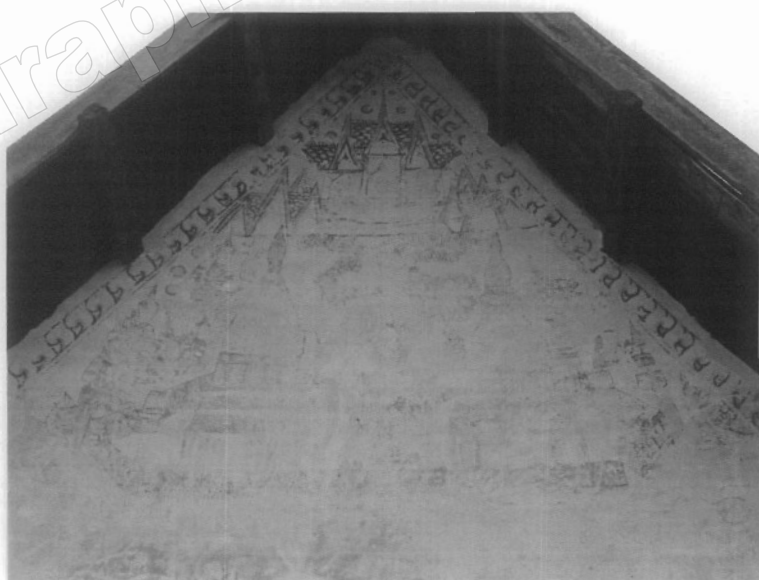


ภาพที่ 3-112 สิมวัดประตูลัย

4.4.3 ตำแหน่งและเรื่องราวของอุโบสถ

4.4.3.1 ผนังด้านนอก

- ผนังด้านทิศตะวันออก เป็นภาพอุโบสถ เนื้อหาเป็นการสักการะพระธาตุจุฬามณี มีเทวดาอยู่รายรอบพระธาตุทั้งสอง ภาพอุโบสถลบเลือนไปอย่างมาก



ภาพที่ 3-113 อุโบสถผนังด้านทิศตะวันออก

- ทิศเหนือ

ปรากฏภาพพระเวสสันดรชาดก ตอนทานราชรถ แล้วอุ้มสองกุมารเสด็จ
เดินป่าหิมพานต์ ตอนทานกัณหาชาลี ภาพซุก และฉากใหญ่คือตอนแห่พระเวสสันดรเข้าเมือง
มีการละเล่นมหรสพพ็อนรำของชาวบ้านในขบวนแห่



ภาพที่ 3-114 อุบัติด้านทิศเหนือ

- ทิศใต้

เป็นภาพวรรณกรรมสินไซ จากฉากแรกตอนยักษ์กุมภกัณฑ์ลักนางสุมณฑา
ไป ตอนนางจันทา นางลุน อุ้ม สินไซ สีโห สังข์ทอง ออกจากเมือง ตอนสินไซ สีโห สังข์ทอง และหก
กุมาร ออกตามหานางสุมณฑา ไปเจอด่านต่าง ๆ เช่น ด่านช้าง นั่งเรือข้ามแม่น้ำ ด่านสู้รบกับยักษ์
เป็นต้น



ภาพที่ 3-115 ชูบแต้มด้านทิศใต้

ทิศตะวันออก

พระเวสสันดรชาดก ตอนทวนช้าง ทานราชรถ เสด็จออกจากเมือง
ตอนกลางผนังเป็นพระธาตุจุฬามณี ล้อมรอบด้วยกำแพง



ภาพที่ 3-116 ชูบแต้มด้านทิศตะวันออก



ภาพที่ 3-117 พระธาตุพนม

รูปแบบพระธาตุพนมถือเป็นต้นแบบในการเขียนรูปแต้มพระธาตุจุฬามณีในเรื่องพระมาลัย ที่ปรากฏในเขตอีสานตอนกลาง

รูปแบบดั้งเดิมเมื่อแรกสร้างของพระธาตุพนม น่าจะได้รับอิทธิพลมาจากปราสาทในศิลปะขอมที่สร้างขึ้นราวพุทธศตวรรษที่ 15 แต่ต่อมาส่วนยอดอาจพังทลายลงเหลือเฉพาะส่วนเรือนธาตุที่ซ้อนกัน 2 ชั้น เมื่อถึงสมัยล้านช้างจึงมีการก่อเจดีย์ทรงระฆังสี่เหลี่ยมแบบล้านช้างขึ้นใหม่ ทับลงบนเรือนธาตุที่เก่าแก่เดิม จนเกิดเป็นเจดีย์ทรงปราสาทยอดรูปแบบใหม่ และด้วยเหตุที่พระธาตุพนมเป็นพระธาตุศักดิ์สิทธิ์ จึงมีการสร้างจำลองเจดีย์องค์นี้ออกไปอย่างกว้างขวางและแพร่หลายในภาคอีสาน (ศักดิ์ชัย สายสิงห์. 2555. หน้า 89)

พระธาตุพนม เป็นปูชนียสถานที่เก่าแก่และมีความศักดิ์สิทธิ์ ได้รับความเคารพนับถือทั้งจากชาวไทยและชาวลาวในลุ่มแม่น้ำโขงตอนใต้ ปัจจุบันเป็นปูชนียสถานที่สำคัญของชาวไทยภาคอีสานและชาวลาว กษัตริย์ของลาวหลายพระองค์ทรงเสด็จมาสักการบูชา และบูรณปฏิสังขรณ์สืบมา จนกระทั่งตกมาเป็นสมบัติวัฒนธรรมของไทยโดยสมบูรณ์ในระยะต่อมา

พระธาตุพนม ประดิษฐานอยู่ที่วัดพระธาตุพนมวรมหาวิหาร อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม ริมฝั่งด้านตะวันตกของแม่น้ำโขง ซึ่งตรงกับปากน้ำเซบั้งไฟ แขวงคำม่วน สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

- ทิศตะวันตก

วรรณกรรมสินไซ เป็นตอนที่ต่อจากผนังด้านทิศใต้ เป็นตอนสินไซพบนาง
กีนรี นั่งเรือข้ามแม่น้ำ ส่วนด้านล่างของผนังภาพลบเลือนไปมาก



ภาพที่ 3-118 ชูปแต้มด้านทิศตะวันตก

4.4.3.2 ผนังด้านใน

ชูปแต้มด้านในลิมปรากฏภาพพระพุทธเจ้า และเทพชุมนุมทั้งสี่ด้าน ที่
น่าสนใจคือ ภาพชูปแต้มที่เขียนแสดงเป็นภาพพระพุทธรูปประทับนั่งเป็นแถว โดยไม่มีโพธิบัลลังก์
ไม่มีพระสาวกหรืออุปัฏฐาก ก็อาจจะหมายถึง พระปัจเจกพุทธเจ้าส่วนที่เป็นพื้นที่ว่างสองข้างไม่มี
พระสาวกหรืออุปัฏฐากได้เขียนเป็นภาพพวงมาลัยหรือช่อดอกไม้ หรือลวดลายคล้ายดอกไม้
ลักษณะดังกล่าวนี้อาจจะเป็นสัญลักษณ์แทนเขาคันธมาทณภูฏ ซึ่งเป็นเขาที่อยู่ในป่าหิมพานต์
ตามที่ปรากฏในเรื่องไตรภูมิ ที่บรรยายว่าเขาคันธมาทณภูฏเป็นสถานที่อยู่ของเหล่าพระปัจเจก
พุทธเจ้า ในสถานที่นั้นมีดอกไม้วิเศษนานาพรรณถูกลมพัดเข้ามาเป็นเครื่องบูชาพระปัจเจก
พุทธเจ้า เมื่อดอกไม้เหี่ยวก็จะมีลมพัดหอบไป และพัดเปลี่ยนมาใหม่ อย่างไรก็ตามภาพ
พระพุทธรูปซึ่งสันนิษฐานว่าเป็นพระปัจเจกพุทธเจ้า ก็อาจจะหมายถึงอดีตพุทธ ซึ่งมีมาก่อนอดีต

พุทธ 24 หรือ 28 องค์ (สมชาติ มณีโชติ, 2529, หน้า 127) นอกจากนี้ที่ผนังยังประกอบด้วยข้อความที่เขียนบรรยายถึงป็นักษัตริย์ต่าง ๆ ไปด้วย



ภาพที่ 3-119 รูปแต้มด้านใน

4.4.4 เทคนิคและกลวิธี

4.4.4.1 องค์ประกอบศิลป์

การจัดองค์ประกอบภาพด้านนอก ภาพลำดับเรื่องราวได้ดี ตำแหน่งของจุดเด่นถึงแม้ขนาดจะไม่ใหญ่นัก แต่สามารถเข้าใจจุดเด่นของแต่ละฉากตอนได้ ใช้ก้อนหินป่าไม้ อาคารเป็นตัวแบ่งเรื่องราว ผนังด้านในจัดองค์ประกอบแบบการซ้ำภาพ ให้มีลักษณะสมดุลกันของผนังทั้งสี่ด้าน ทั้งขนาดและรูปทรง ทำให้ภาพโดยรวมมีความเป็นเอกภาพ ภาพด้านในมีความละเอียดประณีตมาก

4.4.4.2 สี

เป็นสีวรรณะเย็น ได้แก่สีน้ำเงินคราม สีเขียว สีเหลือง สีน้ำตาล และสีดำ

4.4.4.3 เส้น

ตัดเส้นด้วยสีดำ เส้นมีความคมชัด เส้นตัวละครจะมีน้ำหนักบาง ส่วนเส้นอาคาร ต้นไม้ และเส้นกันฉากจะมีความหนาเข้มกว่า

4.5 วัดจักรวาลภูมิพิณิจ

4.5.1 ประวัติวัด

ตั้งอยู่ที่บ้านหนองหมื่นถ่าน ถนนศรีสุพรรณนท์ หมู่ที่ 5 ตำบลหนองหมื่นถ่าน อำเภอบางบาล จังหวัดร้อยเอ็ด สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย ที่ดินตั้งวัดมีเนื้อที่ 13 ไร่ 2 งาน 15 ตารางวา

บ้านหนองหมื่นถ่านเป็นชุมชนกลุ่มไทย-ลาวมาตั้งแต่ครั้งโบราณ วัดนี้น่าจะสร้างมาพร้อมกับการสร้างบ้านแปงเมืองในครั้งนั้น ในราว พ.ศ. 2330 ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อวันที่ 19 พฤษภาคม พ.ศ. 2451 กรมศิลปากรประกาศขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานของชาติเมื่อวันที่ 17 ธันวาคม พ.ศ. 2544 เล่มที่ 118 ตอนพิเศษ 124 ง

ส่วนประวัติการซ่อมคือ เมื่อ พ.ศ. 2482 สมัยพระปลัดอาน บุตรโท เป็นเจ้าอาวาสได้ทำการต่อเติมบันไดทางขึ้นและทำตัวสิงห์อมบบริเวณบันได ต่อมาเมื่อ พ.ศ. 2510 สมัยพระอธิการลือ สุวรรณโณ ได้เปลี่ยนหลังคาเป็นไม้เป็นสังกะสี สร้างหลังคาคลุมบันได และบูรณะอีกครั้งปี พ.ศ. 2542 โดยสำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 8 อุบลราชธานี (นงนุช ภูมาลี, 2552, หน้า 39)

4.5.2 รูปแบบศิลปะ

ศิลปะแบบพื้นบ้านอีสาน ได้รับอิทธิพลศิลปะลาวและรัตนโกสินทร์ตอนต้น มีขนาด กว้าง 5.30 เมตร ยาว 7.85 เมตร รวมมุขหน้า บันไดทอดยาวขึ้นเฉพาะด้านหน้า หันหน้าทางทิศตะวันออก ผนังก่ออิฐฉาบปูนสูง 3.30 เมตร เจาะช่องหน้าต่างด้านละ 2 ช่อง ฐานเอวขึ้นสูง 1.60 เมตร ผนังเป็นบัวปากพานอย่างสวยงาม หลังคาทรงจั่วชั้นเดียวเดิมมุงแป้นเกล็ดมาเปลี่ยนเป็นสังกะสี ตกแต่งด้วยซ้อฟ้า ใบระกา หางหงส์ คันทวยและรวงผึ้งที่แกะสลักด้วยไม้อย่างงดงาม หน้าบันทำเป็นรัศมีโดยรอบมีดวงตะวันอยู่ตรงกลาง ติดกระจกเงาสะท้อนแสงโดยรอบ มีตัวสิงห์อมบเป็นปูนปั้นเฝ้าบันไดทางขึ้น 1 คู่ เป็นรูปปั้นของสิงห์ในภาคอีสาน เป็นรูปแบบศิลปะพื้นบ้านบริสุทธิ์ที่สุดที่ดูหลังหนึ่งของอีสาน



ภาพที่ 3-120 สิมวัดจักรวาฬภูมิพินิจ

4.5.3 ตำแหน่งและเรื่องราวของstupedam

stupedam ปรากฏทั้งด้านนอกและด้านใน ด้านนอกจะพบเฉพาะผนังด้านทิศตะวันตกออกประตูทางเข้า ส่วนด้านในไม่ปรากฏที่ผนังด้านทิศตะวันตกออก เขียนบริเวณเหนือขอบประตูหน้าต่างขึ้นไป

4.5.3.1 ผนังด้านนอก

- ทิศตะวันตกออก

ปรากฏภาพพุทธประวัติ ตอนมารผจญ พระแม่ธรณีบีบมวยผม และพระมาลัย ตอนเหล่าเทวดากราบไหว้พระเจดีย์จุฬามณีบนสวรรค์ และภาพนรกภูมิ นอกจากนี้ยังพบภาพวิถีชีวิตชาวบ้าน การละเล่นมหรสพด้วย



ภาพที่ 3-121 อุบัติการณ์ด้านทิศตะวันออก

4.5.3.2 ฉากด้านใน

- ทิศเหนือ

ฉากด้านนี้พบเพียงภาพพุทธประวัติ



ภาพที่ 3-122 อุบัติการณ์ด้านในฝั่งทิศเหนือ

- ทิศใต้

ผนังด้านบนวรรณกรรมสินไซ ตอนนอกตามหานางสุมณฑา ตอนด้านรบ
กับภูซวง ส่วนด้านล่างเป็นเรื่องเวสสันดรชาดก ตอนทานราชรถ และตอนเสด็จออกจากเมือง



ภาพที่ 3-123 ฐานใต้ผนังในฝั่งทิศใต้

- ทิศตะวันตก

ผนังด้านนี้ปรากฏภาพทศชาติ เวสสันดรชาดก ตอนทานกุมาร และภาพแห่ง
พระเวสสันดรกลับเมือง พร้อมด้วยการละเล่นมหรสพ พ่อน้ำของชาวบ้าน นอกจากนี้ด้านบนยัง
พบวรรณกรรมสินไซ ตอนยักษ์กุมภกัณฑ์ลักนางสุมณฑา ตอนนางจันทา นางลุน และกุมารถูกขับ
ออกจากเมือง ด้านข้าง ด้านกินรี



ภาพที่ 3-124 ชูบแต้มด้านในผนังทิศตะวันตก

4.5.4 เทคนิคและกลวิธี

4.5.4.1 องค์ประกอบศิลป์

องค์ประกอบภาพของชูบแต้ม ช่างสามารถถ่ายทอดองค์ประกอบได้อย่างชัดเจน สร้างจุดเด่นในแต่ละฉากได้อย่างน่าสนใจ สร้างภาพในแต่ละผนังมีความสมดุล และเป็นเอกภาพ ถึงแม้เรื่องราวบางฉากจะแตกต่างกัน ก็สามารถเชื่อมประสานได้อย่างกลมกลืน

4.5.4.2 สี

เป็นกลุ่มสีวรรณะเย็น ได้แก่ สีน้ำเงิน สีเขียว สีดำ และสีน้ำตาล ชูบแต้มที่วัดแห่งนี้ช่างมีความคิดสร้างสรรค์ในการใช้สี สามารถเลือกใช้สีได้หลากหลาย ภาพมีความสดใส โดยใช้พื้นผนังเป็นสีรองพื้น

4.5.4.3 เส้น

ใช้สีดำตัดเส้น เส้นมีความคมชัด แบ่งแยกวัตถุต่าง ๆ ได้ชัดเจน เมื่อมองภาพรวมจะคล้ายภาพลายเส้น

4.6 วัดมาลาภิรมย์

4.6.1 ประวัติวัด

วัดมาลาภิรมย์ ตั้งอยู่ที่บ้านหนองहुลิง หมู่ที่ 7 ตำบลเชียงใหม่ อำเภอกงโพธิ์ชัย จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นวัดราษฎร์ สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย

วัดมาลาภิรมย์ เดิมชื่อ "วัดมาลาหนองहुลิง" ชาวบ้านเรียกว่า วัดบ้านหนองहुลิง สาเหตุที่มีชื่อวัดมาลาภิรมย์ เพราะสถานที่สร้างวัดประกอบไปด้วยไม้ดอกไม้ประดับจำนวนมาก ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อวันที่ 2 มีนาคม พ.ศ. 2443

4.6.2 รูปแบบศิลปะ

สิมสร้างราวปี พ.ศ. 2405 มีขนาดกว้าง 4.50 เมตร ยาว 6.50 เมตร มีบันไดขึ้นลง 1 ด้าน หันหน้าไปทางทิศตะวันออก ลักษณะเป็นสิมที่ปั้นพื้นบ้านบริสุทธิ์ แบบมีเสารับปีกนกฐานเอวชั้นแบบปากพาน รอบสิมมีเสานางเรียงไม้เป็นเหลี่ยมรับชายคาปีกนก ผนังโบสถ์ 4 ด้าน แบ่งได้ 6 ช่อง อยู่ผนังริ้วด้านละ 2 ช่อง ผนังหุ้มกลองด้านละ 1 ช่อง หลังคาโครงสร้างทรงจั่วซ้อนกัน 2 ชั้น มีทับหลังคาปีกนกลาดลง 1 ชั้น ปีกนกแผ่กว้างและลดลงตัวกันแดดฝน (คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2553, หน้า 31)

สิมแห่งนี้เป็นสิมหลังเดียวในอีสานที่ยังปรากฏหลักฐานว่าสร้างด้วยดินดิบ



ภาพที่ 3-125 สิมวัดมาลาภิรมย์

4.6.3 ตำแหน่งและเรื่องราวของstupādam

stupādamปรากฏเฉพาะผนังด้านนอกเท่านั้น

4.6.3.1 ผนังด้านนอก

- ทิศเหนือ

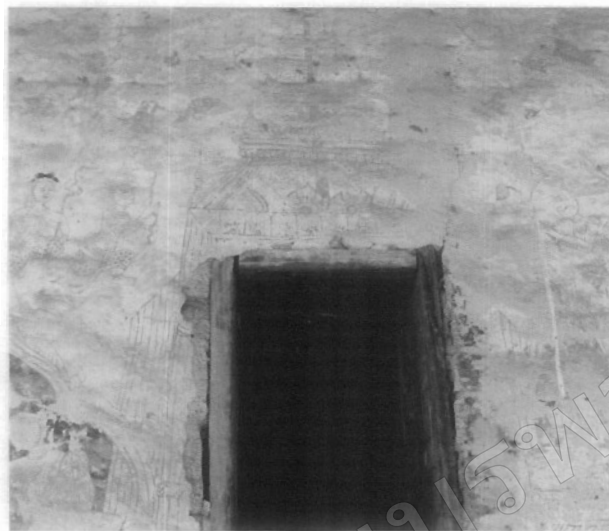
วรรณกรรมเรื่อง เวสสันดรชาดก จากภาพที่ลบเลือนสิ้นนิษฐานว่าเป็นภาพปราสาทแคว้นสวี่ ของพระเจ้าสุทนต์ และพบภาพตอนแห่พระเวสเข้าเมือง พร้อมเหล่าทหารบริวาร ประชาชน



ภาพที่ 3-126 Stupādam ด้านทิศเหนือ

- ทิศใต้

วรรณกรรมเรื่อง พระมัลลีนมัสการพระจุฬามณีเจดีย์บนสวรรค์ มีการกำกับภาพด้วยอักษรไทน้อย แบ่งห้องภาพด้วยกำแพงเมือง และลวดลายประดับประแจจีน



ภาพที่ 3-127 อุบัติด้านทิศใต้

- ทิศตะวันออก

อุบัติด้านลบเลื่อนเป็นอย่างมาก



ภาพที่ 3-128 อุบัติด้านทิศตะวันออก

- ทิศตะวันตก

วรรณกรรมเรื่องพุทธประวัติ ตอนออกมหาภิเนษกรรม โดยแสดงภาพ
เจ้าชายสิทธัตถะกำลังตัดมวยผม และตอนปรินิพพาน



ภาพที่ 3-129 ชูบแต้มด้านทิศตะวันตก

4.6.4 เทคนิคและกลวิธี

4.6.4.1 องค์ประกอบศิลป์

ชูบแต้มมีลักษณะคล้ายการวาดเส้น เพราะให้น้ำหนักสีค่อนข้างเบา การจัดลำดับภาพ จะให้ตัวละครหันหน้าไปทางจุดสนใจของเรื่องราวที่ข่าวดึงดูดการนำเสนอ การเขียนลายเส้นตัวละคร หรือส่วนอื่นๆ มีโครงสร้างคล้ายคลึงกับจิตรกรรมฝาผนังแบบกรุงเทพฯ

4.6.4.2 สี

เขียนด้วยสีฝุ่น ไม่ลงสีรองพื้น แต่ใช้สีของผนังปูนแทน สีที่เขียนเป็นสีวรรณะเย็น ได้แก่ สีคราม สีเขียว สีเหลือง สีนํ้าตาล สีดำ เป็นสีเอกรงค์

4.6.4.3 เส้น

ใช้เส้นสีดำตัด แต่ลักษณะการเขียนเส้นสม่ำเสมอ มีความประณีตอย่างดี

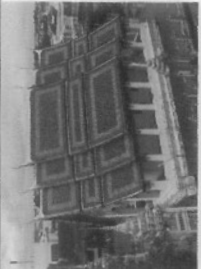
ตารางที่ 3-1 รายละเอียดของวัดที่ปรากฏรูปถ่ายในเขตอีสานตอนกลาง

วัด	สร้าง	ลิม	รูปถ่าย	ตำแหน่ง	เรื่องราว
วัดประสิทธิ์ไธยาราม บ้านหนองสอ ต.ลำปาว อ.เมือง จ.กาฬสินธุ์	2303			- ด้านใน	- พุทธประวัติ ตอน เวสสันดรชาดก - รามเกียรติ์
วัดอุดมประชาธาราษฎร์ บ้านนาจารย์ ต.นาจารย์ อ.เมือง จ.กาฬสินธุ์	2448			- ด้านนอก - ด้านใน	- พุทธประวัติ - เวสสันดรชาดก - พิธีเผาศพ - วิถีชีวิตชาวบ้าน
วัดไทยศรี บ้านสาวะถี ต.สาวะถี อ.เมือง จ.ขอนแก่น	2408			- ด้านนอก - ด้านใน	- พุทธประวัติ - สิ้นชีพ - นรกภูมิ - วิถีชีวิตชาวบ้าน
วัดมณีมิฬวิฑาราม บ้านลาน ต.บ้านลาน อ.บ้านไผ่ จ.ขอนแก่น	2470			- ด้านนอก - ด้านใน	- พุทธประวัติ - เวสสันดรชาดก - วิถีชีวิตชาวบ้าน

ตารางที่ 3-1 (ต่อ)

วัด	สร้าง	สีม	รูปแต้ม	ตำแหน่ง	เรื่องราว
วัดสนวนวารีพัฒนาราม บ้านหัวหนอง ต.หัวหนอง อ.บ้านไผ่ จ.ขอนแก่น	2460			- ด้านนอก - ด้านใน	- พุทธประวัติ - เวสสันดรชาดก - สิ้นไข - นรกภูมิ - วิถีชีวิตชาวบ้าน
วัดสระบัวแก้ว บ้านวังคูม ต.หนองเม็ก อ. หนองสองห้อง จ.ขอนแก่น	-			- ด้านนอก - ด้านใน	- พุทธประวัติ - สิ้นไข - นรกภูมิ - พระลักพระลาม - วิถีชีวิตชาวบ้าน
วัดโพธาราม บ้านดงบัง ต.ดงบัง อ.นาตูม จ.มหาสารคาม	2451			- ด้านนอก - ด้านใน	- พุทธประวัติ - เวสสันดรชาดก - สิ้นไข - พระมาลัย - วิถีชีวิตชาวบ้าน
วัดป่าไร่ บ้านหนองพอก ต.ดงบัง อ.นาตูม จ.มหาสารคาม	-			- ด้านนอก - ด้านใน	- พุทธประวัติ - นรกภูมิ - เวสสันดรชาดก - พระลักพระลาม - วิถีชีวิตชาวบ้าน

ตารางที่ 3-1 (ต่อ)

วัด	สร้าง	สีม	รูปเต็ม	ตำแหน่ง	เรื่องราว
วัดยางทองวราราม บ้านยาง ต.บ้านยาง อ.บรบือ จ.มหาสารคาม	-			- ด้านนอก - ด้านใน	- พุทธประวัติ - เวสสันดรชาดก - วิถีชีวิตชาวบ้าน เช่นการคล้อง แมคพ
วัดตาลเรือ บ้านโคกกลาง ต.เขวาสี อ.โกสุมพิสัย จ.มหาสารคาม	2397			- ด้านนอก	- พุทธประวัติ - สิ้นไซ - พระมาลัย -นรกภูมิ - วิถีชีวิตชาวบ้าน
วัดกลางมิ่งเมือง เทศบาลเมืองร้อยเอ็ด ต.ในเมือง อ.เมือง จ.ร้อยเอ็ด	-			- ด้านนอก	- พุทธประวัติ - รามเกียรติ์ - สิ้นไซ -12 ปีนักษัตร - วิถีชีวิตชาวบ้าน
วัดไตรภูมิคณาจารย์ บ้านตากแดด ต.หัวโตน อ.สุวรรณภูมิ จ.ร้อยเอ็ด	2341			- ด้านใน	- พุทธประวัติ - พระมาลัย - รามเกียรติ์ - วิถีชีวิตชาวบ้าน

ตารางที่ 3-1 (ต่อ)

วัด	สร้าง	ลิม	รูปเต็ม	ตำแหน่ง	เรื่องราว
วัดใต้สูงยาง ด.คูเมือง อ.เมืองสงข จ.ร้อยเอ็ด	2370			- ด้านใน	- พุทธประวัติ - เวสสันดรชาดก - วิถีชีวิตชาวบ้าน
วัดประดู่ชัย ต.นิเวศน์ อ.ธวัชบุรี จ.ร้อยเอ็ด	2441			- ด้านนอก - ด้านใน	- พุทธประวัติ - เวสสันดรชาดก - สิ้นไซ - เทพชุมนุม - วิถีชีวิตชาวบ้าน
วัดจักรวาฬภูมิพินิจ ต.หนองหมื่นถ่าน อ.อากาศอำนวย จ.ร้อยเอ็ด	2330			- ด้านนอก - ด้านใน	- พุทธประวัติ - เวสสันดรชาดก - สิ้นไซ - พระมัลลย์ - วิถีชีวิตชาวบ้าน
วัดมลาภิรมย์ บ้านหนองहुลึง ต.เซียงใหม่ อ.โพธิ์ชัย จ.ร้อยเอ็ด	2405			- ด้านนอก	- พุทธประวัติ - เวสสันดรชาดก - พระมัลลย์ - วิถีชีวิตชาวบ้าน

ตารางที่ 3-2 เนื้อหาเรื่องราวที่ปรากฏในฐานเดิม

เนื้อหา/เรื่องราว	วัดในเขตอีสานตอนกลาง			
	วัดมาลาภิรมย์	วัดจักรวาฬภูมิพิณิจ	วัดประตู่ชัย	วัดใต้สูงยาง
พระพุทธรูปศาสนา	/	/	/	/
- พุทธประวัติ	/	/	/	/
- ไตรภูมิ	/	/	/	/
(พระมาลัย)	/	/	/	/
- ทศชาติชาดก	/	/	/	/
วรรณกรรมท้องถิ่น	/	/	/	/
- ลีโน้ต	/	/	/	/
- พระลัก-พระลาม	/	/	/	/

จากการศึกษาคติความเชื่อ แนวคิด รูปแบบทางด้านศิลปกรรม และเนื้อหาที่ปรากฏใน
 สูปแต้ม วัดในเขตอีสานตอนกลาง จำนวน 16 วัด พบว่า การสร้างลัทธิสร้างเพื่อใช้ในการทำ
 สังกรรมของพระสงฆ์ จากอิทธิพลและรูปแบบที่หลากหลายของลัทธิในเขตอีสาน โดยจะมี
 ลักษณะเฉพาะแตกต่างกันไปในแต่ละพื้นที่ ช่างก็ได้รับอิทธิพลที่แตกต่างกัน ในส่วนของลัทธิในเขต
 อีสานตอนกลาง ที่พบมากที่สุดคือลัทธิก่อนนัง เพราะมีขนาดที่พอเหมาะ เป็นอาคารที่มีผนังทึบตัน
 ทั้งสี่ด้าน รูปผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าขนาดเล็ก ก่อด้วยอิฐดิบ หรืออิฐเผาฉาบปูน มีขนาดพอเหมาะ
 แก่การใช้ทำพิธีกรรมของพระสงฆ์ ส่วนสูปแต้มก็เขียนด้วยความเชื่อและความศรัทธาใน
 พระพุทธศาสนาของชาวบ้าน ช่างเขียนขึ้นเพื่อเป็นพุทธบูชา ใช้สอนศีลธรรมแก่ชาวบ้าน โดยได้รับ
 แรงบันดาลใจจากเรื่องราวทางพระพุทธศาสนา วรรณกรรมท้องถิ่น รวมไปถึงวิถีชีวิตของชุมชน
 ในช่วงเวลานั้น รูปแบบการเขียนสูปแต้มก็ไม่มีแบบแผนที่แน่นอน ขึ้นอยู่กับรูปแบบและขนาดของ
 ผังลัทธิ ในส่วนของสูปแต้มอีสานตอนกลาง มีลักษณะที่เป็นไปอย่างเรียบง่าย เรื่องราวที่ปรากฏ ที่
 พบมากที่สุด คือ เรื่องพุทธประวัติ โดยเฉพาะเรื่องเวสสันดรชาดก เรื่องวรรณกรรมท้องถิ่นที่พบ
 มากที่สุดคือเรื่องสินไซ ส่วนเรื่องราววิถีชีวิตชาวบ้านปรากฏให้เห็นแทบทุกวัด การจัดองค์ประกอบ
 การใช้สี เส้น รูปร่าง รูปทรง ก็เป็นไปอย่างเรียบง่าย ไม่วิจิตรเหมือนงานจิตรกรรมไทยประเพณีใน
 ภาคกลาง ส่วนฝีมือของช่างก็มีลักษณะที่แตกต่างกันไป แล้วแต่ความชำนาญในการถ่ายทอดของ
 ช่างแต่ละคน